

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПОЛІТОЛОГІЇ**

**ПОЛІТИКА ТА ПРАВО
В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПОШУК РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

...

23 КВІТНЯ 2024

**Київ
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова
2024**

УДК 32:341.3«364»(082)
П 50

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 8 від 28 березня 2024 року)*

П 50 **ПОЛІТИКА ТА ПРАВО В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: ПОШУК
РІШЕНЬ** : збірник матеріалів Міжнарод. наук. конф. / за заг. ред.
П. В. Горінова ; Навчально-науковий інститут права та політології
УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 23 квітня 2024 р.). – Київ :
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. – 399 с.

Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень» містить короткий зміст результатів науково-дослідних робіт наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та студентів закладів вищої освіти, наукових установ і організацій. Збірник присвячено аналізу й оцінці політичних і правових аспектів у контексті воєнного стану, з особливим акцентом на українські реалії та міжнародну перспективу. У збірнику широко представлені теми, що стосуються захисту прав людини, правового регулювання під час воєнного стану, ролі національних та міжнародних інституцій у забезпеченні правопорядку та справедливості. Велика увага приділена питанням соціального захисту військовослужбовців та цивільного населення, особливостям правосуддя в умовах воєнного стану. Дослідження в збірнику відзначаються глибоким аналітичним підходом та різноманітністю методологій, що дозволяють оцінити складність та багатовекторність правових і політичних викликів сучасного світу.

Збірник є джерелом для науковців, юристів, політологів, а також для всіх, хто цікавиться глибоким розумінням сучасних правових і політичних реалій. Він сприяє науковому діалогу, обміну знаннями та досвідом між фахівцями різних галузей, що є ключовим для вироблення комплексних підходів до вирішення глобальних викликів сучасності.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань несуть автори матеріалів.

УДК 32:341.3«364»(082)
DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-MK_NNIPiP_2024

© Автори публікацій, 2024
© ННПіП УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024
© Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024

увага при захисті прав людини зосереджується в руках держави в особі уповноважених Конституцією та законами органів державної влади.

На державу покладається необхідність встановлення раціонального зв'язку між встановленими обмеженнями прав і свобод людини та зусиллями держави щодо ведення війни і збройному протистоянню України окупантам.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: URL : <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19>
3. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>
4. Сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL : <https://ombudsman.gov.ua/>
5. Сайт WikiLegalAid. URL : <https://portal.legalservices.gov.uk/>
6. Сайт «Юридична клініка НаУ «ОЮА». URL : <https://onua.edu.ua/ua/legal-clinic-ukr>
7. Стаття «Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів». URL : <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>
8. Стаття «Які права можуть порушуватись під час війни і як їх захистити?» URL : <https://visitukraine.today/uk/blog/700/yaki-prava-mozut-porusuvatis-pid-cas-viini-i-yak-ix-zaxistiti>
9. Стаття «Які права громадян не можуть обмежуватись під час воєнного стану?» URL : <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9>

УДК 343.121.4(477)

Костянтин ІВАНЕНКО / Kostiantyn IVANENKO

*аспірант 4 року навчання спеціальності «Право»
кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ)*

Леся ДУБЧАК / Lesia DUBCHAK

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ)*

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ, ПОГРОЗУ ЧИ НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ

На сучасному етапі розвитку суспільства з метою забезпечення захисту прав людини, підтримки правової держави та збереження демократичних цінностей все більшої актуальності набуває захист прав та законних інтересів людини і громадянина. Особливе значення має гарантування державою безпеки та охорони тих, хто займається захистом та представництвом прав та інтересів інших осіб в судових та правоохоронних органах. У цьому контексті велике значення має питання

кримінальної відповідальності за втручання в діяльність, загрозу чи насильство щодо захисника чи представника особи.

В Україні, як і в багатьох інших цивілізованих країнах, в останні роки спостерігається зростання уваги до захисту адвокатів, представників особи, свідків та інших учасників судового процесу. Неодноразово ставалися випадки тиску на адвокатів, загроз та навіть нападів на них. Це створює серйозні перешкоди для їхньої здатності виконувати свої обов'язки та спричинило необхідність у внесенні змін до законодавства для посилення захисту описаних категорій осіб.

Захист адвокатів та інших представників особи від втручання, погроз та насильства в рамках процесуальних дій є важливою складовою правової держави. Це гарантує незалежність та ефективність правосуддя, адже без вільного та безпечного виконання своїх обов'язків захисники не можуть належним чином представляти інтереси своїх клієнтів.

Ураховуючи реалії сьогодення, широкомасштабну збройну агресію російської федерації проти України, введений Указом Президента України від 24.02.2022 № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» правовий режим воєнного стану, також важливим аспектом захисту адвокатів та інших представників особи є також забезпечення їхньої фізичної безпеки, в тому числі в зоні активних бойових дій [1]. Зазначений Указ Президента України затверджено Законом України «Про затвердження воєнного стану в Україні» [2].

Відповідно до відомостей з Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) за період з 2017 року до сьогодні за статтями 397-400 Кримінального кодексу України було внесено відомості про вчинення кримінальних правопорушень щодо адвокатів до ЄРДР понад 700 разів [3].

Аналіз судово-слідчої практики показує, що здебільшого захисник чи представник особи стає жертвою кримінального правопорушення під час здійснення діяльності, пов'язаної з наданням правової допомоги. Такі діяння носять переважно насильницький характер і вчиняються як під час безпосереднього виконання потерпілими своїх обов'язків, пов'язаних з наданням правової допомоги, так і після їх виконання, що додатково підкреслює суспільну небезпечність цих діянь.

Відповідно до частини першої статті 397 Кримінального кодексу України вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці – *карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років* [4].

Стаття 398 Кримінального кодексу України передбачає, що погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо захисника чи представника особи, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, – *карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк* [4].

Згідно із положенням частини другої вищезазначеної статті, умисне заподіяння захиснику чи представнику особи або їх близьким родичам легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, – *карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк* [4].

Тобто, законодавець виділяє прямий та непрямий тиск на захисника (адвоката), представника особи, а також їх близьких родичів.

До прямого тиску можемо віднести: фізичне насильство (погрози, напади, заподіяння тілесних ушкоджень тощо); психологічний тиск (залякування, знущання, поширення неправдивої інформації тощо); економічний тиск (позбавлення роботи, пошкодження майна, перешкоджання законній діяльності тощо) та перешкоджання адвокатській діяльності (погрози свідкам, блокування доступу до надання інформації, невиконання законних вимог).

До непрямого тиску можемо віднести: втручання в особисте життя (стеження, збір особистої інформації, розголошення приватних даних тощо); переслідування членів сім'ї та близьких родичів (погрози, залякування, знущання, заподіювання шкоди тощо); дискримінація (позбавлення можливості кар'єрного зростання, відмова у наданні послуг, несправедливе ставлення тощо); зловживання процесуальними правами (подання безпідставних позовів, затягування судових процесів, створення штучних перешкод тощо).

У той же час, на нашу думку, існуюча редакція Кримінального кодексу України не в повній мірі відповідає потребам правозастосовної практики у сфері захисту захисників та представників особи. Зокрема, не чітко визначено поняття «втручання» в діяльність захисника чи представника особи, а також не передбачено відповідальність за деякі види погроз та насильства щодо них, членів їх сімей та помічників.

З метою покращення захисту захисників та представників особи пропонується внести до Кримінального кодексу України такі зміни, зокрема шляхом доповнення новими кваліфікуючими ознаками, які б охоплювали всі можливі форми посягань на адвокатів та інших представників, включаючи: фізичне насильство, психологічний тиск, перешкоджання у здійсненні професійної діяльності, незаконне збирання та розголошення інформації про адвоката чи його клієнта, посягання на майно адвоката чи його клієнта тощо.

Також, важливою є роль міжнародного співробітництва в цьому питанні. Переймання досвіду та практик інших демократичних країн у сфері захисту адвокатів та представників осіб повинно сприяти покращенню національних законодавчих актів та забезпеченню ефективного захисту цих категорій осіб.

Враховуючи вищевикладене, на нашу думку, для посилення захисту захисників та представників особи необхідно виконати ряд першочергових дій, серед яких необхідно: внести зміни до Кримінального кодексу України, чітко визначивши поняття «втручання» в діяльність захисника чи представника особи, а також передбачивши відповідальність за всі види погроз та насильства щодо них; забезпечити належне розслідування та судове розгляд кримінальних правопорушень, вчинених щодо захисників та представників особи; здійснювати профілактичні заходи, спрямовані на запобігання вчиненню таких правопорушень.

Таким чином, ураховуючи вищесказане, можемо зробити висновок, що посилення кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника чи представника особи, а також вжиття інших заходів, спрямованих на їх захист, є важливим кроком на шляху до забезпечення верховенства права, захисту прав та законних інтересів громадян та утвердження демократичних цінностей в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022: станом на 13 лют. 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 26.03.2024).
2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 26.03.2024).
3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravororushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 26.03.2024).
4. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III: станом на 1 січ. 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.03.2024).

УДК 321.01:316.3-027.555«364»

Сергій КОВТУН / Serhiy KOVTUN

аспірант кафедри політичних наук

Навчально-наукового інституту політології та права

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ)

ВЗАЄМОДІЯ ІНСТИТУТІВ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема людини, суспільства, держави, їх аналіз сягає в «сиву давнину». Ще Аристотель писав про людину як «політичну тварину». Формування громадянського суспільства і самого поняття «громадянин» починається в Стародавній Греції, а набуває розвитку в Стародавньому Римі. Бути громадянином Риму – це був особливий привілей для людей із завойованих провінцій. Пригадаймо Йосифа Флавія чи апостола Павла, котрі були ненависні для місцевих правителів, але їх захищав статус громадянина – свого роду імунітет від місцевої юрисдикції. Марк Тулій Цицерон писав, що люди, пов'язані між собою, складають громадянську общину, а надбанням такої общини, народу є держава. Платон у трактатах «Закони» і «Держава» писав, що державі потрібна людина, а людині – держава, справедливість у них однакова, та й людина може бути моральною лише в державі. Той же Аристотель розумів суспільство як сукупність людських індивідів, які об'єднуються для задоволення соціальних інстинктів. Т. Гоббс і Ж.-Ж. Руссо вважали, що об'єднання в суспільство потрібне людям для контролю над своїми діями.

Поряд із поняттям «громадянське суспільство» побутує поняття «інститути громадянського суспільства». Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 976 від 05.11.2008 «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади», такими інститутами є громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші невідприємницькі товариства та установи, легалізовані відповідно до законодавства. Спектр інститутів (організацій) громадянського суспільства в принципі є доволі широким і, як вказують зарубіжні експерти, може включати